

милитаристских взаимоотношений кон. XVII – середины XVIII вв. Основной акцент делается на раскрытии отдельных фактов и рациональных проектов в отношении охраны и использования памятника, которые сформировались в середине XIX в., а особенно прагматический результат получили в 20-30-х гг. XX века.

Paratsii V.M. Okopy sv. Tryzi (Trenches Trinity): historical fate and monument-protection tradition one of the “irresistible stronghold” of Podil

Article has basic (problems) aspects historic and military evolution fort Okopy sv. Tryzi (Trenches Trinity). Comprehend military and tactical significance fortification object in the context of political and military relations end XVII – middle XVIII century. Focuses on disclosure of certain facts projects for rational use and protection object which was evolve from the mid-nineteenth century and especially pragmatic results obtained in 20-30's of the twentieth century.

А.Є. Бартош
В.А. Марампольська

УНІКАЛЬНА ЗНАХІДКА 2008 РОКУ

В статті розглядається проблема реставрації відкритого у глухівській Спасо-Преображенській церкві раніше невідомого унікального живопису XVIII ст.

У рік святкування 300-річчя проголошення міста Глухова столицею Гетьманщини, а саме у липні 2008 р., сталася значна подія не тільки для глухівчан, а й для всіх тих, кому дорога минула слава України – відкриття реставраторами у глухівській Спасо-Преображенській церкві раніше невідомого унікального живопису XVIII ст.

Напередодні цієї події за ініціативою генерального директора та наукових співробітників Національного заповідника «Глухів», церковної громади Спасо-Преображенського храму, яку очолює протоієрей Олексій Родіонов, до міста було запрошено головного художника-реставратора корпорації «Укрреставрація» І.П.Дорофієнко та автора проекту архітектурної реставрації пам'ятки архітектора-реставратора С.Д.Халепу для проведення візуального обстеження інтер'єру церкви [1, 3]. Вони встановили, що храм знаходиться у задовільному технічному стані. При архітектурній реставрації пам'ятки (1992 р.) було зроблено укріплення палями, що й нині забезпечує стабільний стан її конструкцій. На східній стіні виявлені незначні тріщини в кладці, що потребують ін'єктування, розшивки та тинькування. Практично весь живопис Спасо-Преображенської церкви знаходиться під багатшаровим набілом, олійним пофарбуванням та щільним шаром поверхневих забруднень, тому говорити про збереження розписів храму на той час було передчасно.

Керівництво корпорації «Укрреставрація»

Художник-реставратор В.І.Поліщук на фоні відреставрованого фрагменту живопису «Янгол у червоному»

направило до Глухова художників-реставраторів В.А.Марампольську та В.І.Поліщука, які повинні були виконати пробне укріплення фарбового шару та тиньку, провести зондажні дослідження. Вони опрацьовували методи пошарової розчистки фрагментів старого живопису на зондажах. Труднощі розкриття первинного живопису виникали у місцях, де набіл під час попередніх реставрацій просочували оліфою. На західній стіні церкви живопис був зафарбований, тому розчистка його проходила досить складно. Нагородою за нелегку працю реставраторів було відкриття у зондажах авторського живопису XVIII ст. – фрагментів одягу святих, що мали насичені кольори. Завдяки зондажним дослідженням реставраторів стало відомо, що панелі Спасо-Преображенського храму у XVIII ст. були розписані під червоний камінь, а півколони та частини підпружних арок – під «штучний малахіт» [1, 14].

Під час обстеження храму з'ясовано, що

**Художник-реставратор В.А.Марампольська
на фоні відкритих фрагментів композиції
XVIII ст. «Тайна вечеря»**

структура тиньку та фарбового шару катастрофічно руйнуються. Власне фарбовий шар місцями знищений грибок, має осипи та висоли. В.А.Марампольська та В.І.Поліщук під час консерваційно-реставраційних робіт провели укріплення фарбового шару віско-смоляною мастикою. Вони наносили гарячий розчин на поверхню, щоб просочування проходило у глибші шари фарби та тиньку, а потім паяльником з розширеним наконечником прогладжували закріплені фрагменти живопису. Залишки закріплюючого розчину реставратори видаляли ватним тампоном з піною [1, 20].

У центрі передвітарної арки храму з-під набілу художники-реставратори розкрили зображення святого Духа. Права сторона арки збереглась краще. На ній було розкрито зображення янгола у хмарах в блакитній туніці, а ліворуч від нього – янгола у червоному хітоні (іл. 1). На зображеннях обох янголів мали місце незначні втрати фарбового шару, а на деяких ділянках – лущення шпаклівки. Після проведення консерваційно-реставраційних робіт ці зображення набули первинної насиченості фарб. Цей живопис має записи авторського шару, які плануються видалити під час наступного етапу робіт.

Проведені зондажні дослідження підтвердили припущення І.П.Дорофійенко про наявність авторського живопису у Спасо-Преображенській церкві.

Найбільшим успіхом художники-реставратори Валентина Марампольська та Валентин Поліщук вважають відкриття ними у вівтарній консі під

декількома шарами набілу частини композиції XVIII ст. «Тайна вечеря», адже до цього часу не існувало відомостей як про живопис XVIII ст., так і про наявність цієї композиції у Спасо-Преображенській церкві. Реставратори зробили укріплення тиньку у вівтарній апсиді та провели подальше зондажне дослідження. У першому ж зондажі був відкритий лик Христа. Далі було вирішено розширити зондаж ліворуч від нього. На цій ділянці відкрилися лики двох його учнів. У ході проведення робіт нижче першого зондажу поступово було розкрито зображення столу з трапезою. Подальшу розчистку здійснено ліворуч від перших двох учнів, в результаті чого відкрито лик ще одного учня Христа. Реставратори переконалися, що вони мають справу з композицією «Тайна вечеря». Цей живопис зберігся на первинному тиньку, тому впевнено його можна датувати 70-ми роками XVIII ст. [1, 25]. На жаль, відсутність необхідного фінансування, матеріалів та ристування не дали змогу продовжити роботи.

Відкриті реставраторами фрагменти композиції «Тайна вечеря» викликають надзвичайне захоплення. Смісловий та композиційний центр – зображення Ісуса у червоній багрянці. Привертає увагу вираз обличчя Ісуса Христа, очі якого молитовно споглядають у небеса. Праворуч від Христа – апостол Петро, що має традиційне іконографічне зображення з сивим волоссям та бородою. Правицею апостол Петро вказує на жертвовного агнца, що лежить у центрі столу на овальному металевому блюді.

Вражає виразність деталей, особливо зображення жертвовного агнца. Він має чітко зображені різьки, з двох його ран просочилася кров. Майстерно переданий блиск металевих тарелів, леза ножів, різьблених з кості рукоятів. При огляді відчувається, навіть, прозорість матеріалу. Колорит живопису насичений. Контрастність червоного, жовтого, темно-синього і майже чорного кольорів створюють враження напруженості й тривоги. Лики апостолів і Спасителя виразні, а їх вбрання досить яскраве.

Композиція «Тайна вечеря» у Спасо-Преображенській церкві м. Глухова має високий рівень виконання, а досконалість малюнка у відкритих зондажах вражає своєю майстерністю. Живопис та рішення загальної стилістики відповідають манері і техніці олійного живопису другої половини XVIII ст. Вважаємо, що він виконаний художником з Петербургської академії мистецтв.

На жаль, стан живопису аварійний. Без закріплення й консерваційно-реставраційних робіт є сумніви щодо його подальшого існування.

Спасо-Преображенська церква зведена 1765 року [2, 138] під наглядом головного архітектора Глухова Андрія Васильовича Квасова. У радянські часи їй був присвоєний охоронний номер 1538 [3, 222]. Це єдиний храм у місті з автентичним живописом

XVIII ст. Маємо надію, що з часом мистецтвознавці зуміють оцінити значимість відкриття, зробленого художниками-реставраторами В.Марампольською та В.Поліщуком, адже композиція «Таємна вечеря» – досконалий зразок і свідок розквіту мистецтва в останній гетьманській столиці.

Посилання

1. Звіт по реставрації монументального живопису Спасо-Преображенської церкви у м. Глухові. Матеріали атестації В.А.Марампольської: Рукопис. – 2008.

2. Нариси історії архітектури Української РСР (дожовтневий період). – К., 1957. – С. 557.

3. Пам'ятки архітектури та містобудування України. Довідник Державного реєстру національного культурного надбання. – К., 2000. – С. 326.

Бартош А.Е., Марампольская В.А. Уникальная находка 2008 года

В статье рассматривается проблема реставрации открытого в глуховской Спасо-Преображенской церкви ранее неизвестной уникальной живописи XVIII в.

Bartosh A.Ye. Marampol'ska V.A. The unique find of the 2008 year

The article is delaminated problem of restoration, earlier unknown unique paintings of the XVIII century in Hlukhiv Saviour-transfiguration Church, which were opened.

М.Г. Кокшайкін

ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИЧНИХ БУДІВЕЛЬ ТА ІНЖЕНЕРНИХ СПОРУД НА ТЕРИТОРІЇ КАЗЕННОГО ЗАВОДУ «ЗІРКА» У М. ШОСТКА

У статті порушується проблема збереження нерухомих пам'яток архітектури і техніки Шосткинського порохового заводу.

Шостка за радянських часів було добре відома у СРСР та світі завдяки флагману хіміко-фотографічної галузі – виробничому об'єднанню «Свема», яке виробляло близько 300 найменувань світлочутливих матеріалів, майже 100 різновидів магнітних стрічок для професійного та аматорського кіно, радіо і телебачення, культури і медицини, науки і техніки, оборони країни тощо. У ті часи слова «Свема» та «Шостка» стали майже синонімами, і мало кому, крім обмеженого кола фахівців, було щось відомо про завод «Зірка», який належав до оборонної галузі. Але створення саме цього підприємства заклало підвалини робітничого селища, яке з часом розвинулося в сучасне місто. «В 1738 году русским правительством сделано было распоряжение об устройстве порохового завода при одномъ из слободскихъ полковъ... Вследствие этого повеления малороссийскою войсковою канцеляриєю разрешено было маіору Постельникову завести для порохового

Будівля № 348 ШКЗ «Зірка», 2007 р.

завода мельницу о двухъ поставах и объ одной толчее на реке Шостке (в нынешней Черниговской губернии, Глуховскаго уезда). Таким образомъ, было положено основаніе нынешнему Шостенскому пороховому заводу...» [1, 362].

Відтоді вітчизняне виробництво пороху більше двох століть щільно пов'язане з Шосткинським казенним пороховим заводом, який сьогодні, безумовно, вважається в СНД патріархом серед підприємств цієї галузі. На жаль, його історична спадщина за радянських часів була відома лише вузькому колу фахівців, що було обумовлено високим рівнем таємничості всього, що пов'язувалось з обороноздатністю країни. Історія цього підприємства багата визначними подіями та цікавими фактами. Зараз вже можна ознайомитися з нею, відвідавши музей заводу.

Але для краєзнавців та істориків безумовно цікавою є територія самого підприємства, на якій збереглися найстаріші в Шостці будівлі та інженерні споруди, які ще й досі маловідомі і майже ніким не досліджені. За радянські часи, коли існував обмежений режим відвідування, автору статті пощастило не тільки потрапити та ознайомитися з історичною спадщиною заводу, а ще й провести кінозйомки деяких об'єктів для фільму «Шостка – 250 лет» (1989) і згодом відзняти на замовлення адміністрації заводу відеофільм «Завод сьогодні» (1991) [2].

Працюючи з 2006 р. у відділі кінофототехніки Шосткинського краєзнавчого музею, довелося більш прискіпливо вивчати добре відому історію Шосткинської фабрики кіноплівки. «Делалась пленка из нитроцеллюлозы. У нитропленки много общего с бездымным порохом: и исходные материалы, и ряд процессов приготовления. Поэтому первую советскую фабрику по производству кинопленки решили создавать в Шостке – на месте, где существовал пороховой завод, основанный сотни лет назад. В конце 1928 года небольшое одноэтажное